

РЕЦЕНЗИЯ

за научните трудове и научните приноси
на доц. д-р **Лучия Стефанова Антонова-Василева**,
участничка в конкурса за заемане на академичната длъжност професор
в професионално направление 2.1. Филология,
научна специалност *Български език (диалектология)*,
обявен от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН,
ДВ № 7/20.01 .2017 г.

Рецензия от проф. д-р Анна Чолева-Димитрова,
Институт за български език, БАН

Доцент Лучия Антонова-Василева е учен, отдаден на изследването на българските диалекти вече повече от тридесет години. Родена е в гр. София. През 1979 г. завършва висше образование, специалност „Българска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“. През 1980 г. е избрана за научен сътрудник в Института за български език при БАН. 1987 г. защитава дисертация за научната и образователната степен „доктор“ по диалектология на тема „Говорът на с. Волак, Драмско (с особен оглед към морфологичната система)“. От 2001 г. Антонова-Василева е доцент в Секцията за българска диалектология и лингвистична география. През 2011 г. тя е избрана за ръководител на същата секция, позиция, която заема и досега.

Единствената кандидатка в конкурса – доц. д-р Лучия Антонова – е представила необходимите документи за провеждането на конкурса и пълен набор от научната продукция, която включва: монографични изследвания, речници, атласи, карти (общо 12), след след хабилитирането – 8; 70 студии и статии, 17 научни рецензии, персоналии и хроники.

Още в самото начало трябва да заявя, че трудовете на доц. Антонова впечатляват най-напред с отлично избраната тематика. Цялото ѝ творчество свидетелства за трайни интереси към изследване на българското езиково наследство извън сегашните ни държавни граници. Като изключително ценно може да определим и последното ѝ значително монографично изследване „*Диалектната система на с. Шицевец, Кукъска гора – Един говор на границата на българската граматика*“ София, 2016, Мозайка, 255 с., ISBN 978-954-92-796-2-7.

Трудът е първото по-цялостно проучване в българската езиковедска наука на диалект от областта Гора в Северна Албания. Авторката трябва да бъде поздравена, че отива на места, където и мъжете-изследователи трудно биха се съгласили да достигнат. Тя събира лично на терен диалектни материали от 2007 до 2013 г. Доц. Антонова използва по най-рационалния начин престоая си в Р Албания като лектор по български език – провежда теренно изследване на места, които са били неизвестни до този момент за българските езиковеди.

Монографията представя диалекта на едно от централните селищата в областта Гора. Твърде важен е и изборът на тази високопланинска местност, която граничи с Албания, Македония и Косово. Трудът съдържа и кратки исторически сведения за селището. Названието на селището, *Шицевец*, освен че е интересно, е и старинно, което също е доказателство за наличието на староседелско население, носител на съхранен, автентичен български говор. Значителна част от изследването е посветена на фонологичната система на диалекта. Отразява се наличието на широк изговор на гласните, които се свързват със застъпниците на стб. ъ, на противопоставянията по признака лабиалност/нелабиалност във вокалната и консонантната система, на реализацията на палаталните и палатлизираните съгласни и др. Авторката стига до заключението, че „фонологичната система на с. Шицевец доказва, че поясът на крайните югозападни говори, в които се откриват редица черти, характерни за източнобългарските диалекти, отразени най-последователно в Корчанско, продължава и на север“. Тези твърдения, разбира се, би трябвало да се доказват и в едни бъдещи диалектоложки изследвания от съседни селища, както и на други гранични райони.

Трудът включва и подробно проучване на морфологичната система на говора. Описани са особеностите на диалекта, някои от които са: смесване на граматичната категория род при съществителните – *ири за шечер* (кръвна захар) *йе убаф*; разширяване на окончанията за мн.ч. *-е*, и *-ове* > *-ои*, *-ой* – *рит-ридои*; употреба на местоимение *мие* за 1л. мн.ч. именг. падеж; форми на притежателното местоимение за 3 л. ед. ч. ж. р.: *нѝйзин*, *нѝйзина*, *нѝйзино*//*нѝзино*, *нѝйзини*; за 3 л. мн. ч.: *нѝйен*, *нѝйна*, *нѝйно*, *нѝйни*//*нѝйне*; архаични форми на въпросителното местоимение – *чѝму*, *чѝму*//*чѝму* и др. Глаголната система на говора също е описана с характерните особености, някои от които са свидетелства за съхранена старинност: напр. в 3 л. мн.ч., сег. вр. преобладава окончание

-ет (стб. -жтъ/ -атъ): *велет, нѡсет, плѣтет, правет*. В системата на числителните имена е регистрирана употребата на архаичните форми *ѡба, ѡбадѡа*, както и употреба на лични форми за м.р. *дѡдица, ѡбѡица*, и за ж.р.: *дѡѡниѡе, трѡниѡе*.

Доц. Антонова е обърнала внимание на характерните за българския език граматични явления, като разпадане на именното склонение, развитие на граматичната категория определеност, загуба на инфинитива в глаголната система, употреба на прости минали времена и на аналитични форми за бъдеще време, образувани с частица *к'е//к'е*, рядко *че* и форма за сегашно време – срв.: *Кѡлач к'е го ѡмесет со шѣк'ер, брѡино, ѡѡѡѡе* и др. Все пак, в много случаи е отбелязана и употребата на падежни форми, най-често при съществителните названия за лица – *Му вѣле Мазѡру, стѡрѡу; Шо му трѣбе мѡсторѡѡму; Бѡлен нѡси здрѡваго*; наличие на случаи, при които се отбелязва непоследователност при употребата на членната морфема – *Пѡт к'е го чѡстиме со лѡпѡти; И к'е мѡжѡиш во ѡѡла тѣпсѡѡа да бѡде*; наличие на разширяване на употребата на минало неопределено време за сметка на простите минали времена; употреба на формите за бъдеще време в миналото със значение на форми за условно наклонение. Спецификата на диалектната система на с. Шицевец, Кукъска Гѡра доц. Антонова-Василева обяснява с „изолираното местоположение на селището – на западната границата на българското езиково землище, на границата между крайните северозападни и крайните югозападни говори“.

Авторката е привела и богат съпоставителен материал от съседни славянски и балкански езици при разглеждането на всички тези особености, отразени в говора на с. Сицевец, което говори освен за по-голямата доказателственост на разглеждания материал, така и за способността ѝ да прави задълбочени научнообосновани изводи. В края на изследването са публикувани образци от говора, които дават възможност „да се открие единството на синтактичната система на диалекта с тази на българския език, както и да се отбележат редица интересни факти за историята, бита и обичаите на селото“. Дори и само тези материали да беше събрала, кандидатката щеше да има неоспорим, голям принос за българската и славянската диалектология. Вярвам, че това безценно, българско, нематериално културно наследство ще намери място и бъдещи научни изследвания.

Личносъбраните на терен диалектни материали от доц. Антонова са послужили за обект на многобройни по-подробни изследвания (студии и статии): *Фонетичната система на говора на с. Шицевец, Кукъска гора, Република Албания* (2014 г.); *Глаголите мързим,*

мързим се, мързи ме в българските говори в Албания (2016); *Склонение на съществителните имена в българските говори в областта Гора, Република Албания* (2015); *Палатализацията в славянските диалекти – по данни от съвременни теренни материали за българските говори в Албания* (2012); *Названия за домашни животни в българските говори в Албания* (2016); *Въпросът за мястото на инфинитива в българския език и българските диалекти в Гора и Средска жупа* (2015); *Специфични особености на фонетичната система на българските говори в Кукъска Гора, Република Албания* (2014); *Акцентни особености при словоизменението на именната система в българските говори в Гора, Република Албания* (2013); *Особености при реализацията на бройната форма и формата за множествено число при съществителните в българските говори в Гора, Република Албания* (2013); *Актуални проблеми на българските говори в Албания* (2013); *Родовата памет, отразена в текстове от говора на „нашенците“ в Гора* (2013); *Документи на езика на с. Бобошиа, Корчанско* (2011).

Една част от трудовете на доц. Антонова са посветени на езика на българите и в други балкански държави: *Актуални сведения за изследванията на езика на българските общности в Албания, Косово и Северна Гърция* (2013); *Актуални данни за българските говори в Северна Гърция* (2012); *Диалектните особености в речта на мюсюлманските общности от Ловешко и Гоцеделчевско (България), Ксантийско (Гърция) и Гора (Косово и Албания)*, 2016; *Нови данни за говорите от географската област Македония. Единството на глаголната система на българския език* (2013); *On some problems in the study of the south Slavic languages* (2002).

Без съмнение споменатите изследвания на кандидатката са плод на трайните ѝ интереси към българското езиково наследство, останало в историческите граници на България. Още с първите си публикации, както и със защитения дисертационен труд (1985 г.) „*Говорът на с. Волак, Драмско (С особен оглед към морфонологичната система)*“, тя заявява позицията си на учен-езиковед, стремящ се към разкриването на все повече свидетелства, говорещи за единството на българския език през минали епохи и до днес. Особено ценни са нейните обобщаващи трудове за българските общности в Северна Гърция, Косово и Албания. Доц. Антонова защитава тезите си, че говорите в Сярско и Солунско са част и продължение на западнорупските диалекти, докато говорите в Косово и Албания показват чертите и на източнобългарските говори. Като много ценни и

оригинални трябва да се споменат и публикациите ѝ, в които се изследват текстове от определени области в Албания, отразяващи родовата памет и родовото самосъзнание при носителите на българските диалекти.

С огромно значение за българската и славянската диалектология са задълбочените изследвания на кандидатката, в които по неоспорим начин, прилагайки нови, конкретни данни за диалектите на различни мюсюлмански общности, доказва несъстоятелността на тезата за съществуването на „помашки език“ и „помашка нация“. Много високо трябва да бъдат оценени и публикациите ѝ, разкриващи истината за същността на писмената регионална норма в Република Македония, за българския характер на говорите в Северна Гърция, както и за критичната оценка на опитите за създаване на „балкански“ лингвистичен атлас, без да се отчитат реалните граници между диалектите на Балканите.

Голяма част от изследванията на доц. Антонова-Василева разглеждат диалектната лексика. Освен споменатите по-горе статии, посветени на различни диалектни названия (отделни лексеми), лексикосемантични групи, тя обръща внимание и на особеностите в речта на младите хора, носители на българските диалекти в Албания. Тези изследвания, разкриващи езиковата интерференция на лексикално равнище, са актуални и представляват голям интерес не само за диалектологията, но и за социолингвистиката и културологията. Тук трябва да отбележим и авторството на кандидатката към съставянето на различни речници: *Речник на българските говори в Южните Родопи, Драмско и Сярско* (2011 г., в съавторство); *Кратък речник на диалектните думи* (2001 г., в съавторство); *Речник на прилепския говор* (по материали от М. Цепенков), 1985.

Доц. Антонова е посветила свои публикации и върху проблеми на диалектната лексикография: *Представяне на многозначните думи в диалектните речници* (2014); *Проблеми обработки диалектного лексического материала для составления диалектных лексикографических архивов и словарей* (2013) и др.

Съществена част от трудовете на кандидатката, особено през последните години, са съпоставителни изследвания на славянски, балкански и други езици на диалектно равнище: *Българо-словенски езикови успоредици на диалектно равнище* (по данни от електронно съпоставително изследване), 2015 г.; *The Denomination for 'shepherd' and their derivatives in the Romance Languages* (2014); *Names for Sheep, Ram, Lamb depending on their age and sex in South Slavic Languages* (2015); Прилагателни със значение 'хубав;

красивы, хороший, добрый в българските диалекти в съпоставка с диалектите на славянските езици (2013); Глаголите *хытати, хытити* и техните производни в славянските езици (2015); *Relationship between accent and phonetic characteristics of vowels in the South Slavic languages at dialect level* (2013). С тези публикации авторката прави принос към отразяването на лексикалните и словообразователните паралели между най-западния (словенския) и най източния (българския) представител на южните славянските езици. В изследванията си тя използва базата данни от електронно съпоставително изследване на двата езика на диалектно равнище.

Доц. Антонова-Василева има впечатляващо авторско присъствие в изготвянето на многобройни атласи и диалектни карти: „*Български диалектен атлас. Обобщаващ том*. Т. IV. *Морфология* (2016 г.). Тя е автор на 15 карти, коментари и списъци към тях; разработвала е въпроси, свързани със съвременните черти и историческия развой на местоименната система, системата на съществителните имена, на глаголната система, на диалектния синтаксис; също така е редактор на 45 карти и текстовата част към тях (коментари и показалци). Този обобщаващ том е изключително важен, тъй като включва основните морфологичните особености, които представляват отличителните типологични черти на българския език на диалектно равнище.

Карта на диалектната делитба на българския език. I издание (2014 г.); II издание (2016) – *Интерактивна карта, дигитален вариант*. Л. Антонова допринася за отразяването на диалектното членение на българския език, в рамките на което се открояват и отделните групи говори и диалекти. Тя работи по очертаването на границите на югозападните говори и участва при цялостното оформяне на картата.

Atlas Linguarum Europae (ALE), Commentaries. Volume I, huitième fascicule; Commentaires. Volume I, huitième fascicule 2014. Л. Антонова е ръководител на българския колектив. Тя допринася за правилното отразяване на мястото на българската диалектна лексика сред диалектната лексика на Европа; *Atlas Linguarum Europae (ALE) – Indexes of bulgarian materil. Cartes linguistiques Européennes*. 2014; *Atlas Linguarum Europae (ALE). Commentaries. Volume I. 9.* (2015). Трудът представлява принос към усвояването на постиженията на европейската лингвогеография и по-конкретно към приложението на дигиталния метод на картографиране. При работата над карта *I. 94 Названия за овчар*

(въпрос 335) Л. Антонова-Василева има основен принос при разработването на материала за романските и балканските езици.

Atlas Linguarum Europae (ALE), Volume I. 9., Cartes Linguistiques Europeennes (2015). Доц. Антонова работи върху *Карта I. 94 Названия за овчар (въпрос 335)*; допринася към разработването на методологията за обобщаването на особеностите на многобройните диалектни названия в европейските езици според мотивационните им характеристики.

Лучия Антонова има многобройни и ярки научни приноси за българската диалектология. По принцип, всяка една публикация може да се приеме за принос в диалектологията. Тук ще представя по-важните:

- За първи път *комплексно са изследвани непроучени български говори*, предимно извън държавните ни граници, които са важни за историята на езика, диалектологията, социолингвистиката, етнолингвистиката и културологията. Доц. Антонова има голям принос за изследване на българските говори в Албания, Косово, Сев. Гърция. Трябва да се спомене специално монографията £ „Диалектната система на с. *Шицевец*, Кукъска Гора (един говор на границите на българската граматика)“. Материалът, който анализира, е събран лично от нея на терен в изолирани от главни пътища планински селища. Освен усет към значимите теми в диалектологията ни, тя притежава и голяма доза смелост, за да ги осъществи.
- Има значителни приноси в диалектната фонетика и фонология, диалектната морфология (именна система, глаголна система).
- Особено важни приноси кандидатката има в *диалектната лексикология и лексикография*:
 - Участва в съставянето на различни речници. Има теоретичен принос в разработването на концепция за съставяне на Български диалектен речник, включващ материали от цялата езикова територия.
 - Теоретико-приложен принос (в съавт.) в съставянето на пръв по рода си кратък диалектен речник от произведения на български автори.
 - Принос в наблюдението и анализирането на проявата, функциите и разпространението на диалектното през XXI в.

- В областта на *лингвистичната география*:
 - Антонова-Василева има и тук множество приноси като член на колектива, създал с най-модерните методи на съвременната лингвогеография – първия по тип многоцветен ареален обобщаващ атлас у нас, който представя за първи път пространствения и хронологичния модел на българския езиков континуум и обективно доказва единството на българския език в миналото и днес.
 - Участва в създаването на оригинален интерактивен продукт, който предоставя възможност за придобиване на акустична представа за много от картографираните основни диалекти, и с който по атрактивен и достъпен начин се предоставят научни знания за родния език на широк кръг научна общност и културна общественост.
 - Участва като ръководител на българския колектив на ЕЛА в разработването на методологията за обобщаването на особеностите на многобройните диалектни названия в европейските езици според мотивационните им характеристики.
 - С работата си по българския материал за коментарите на ЕЛА Л. Антонова допринася за правилното отразяване на мястото на българската диалектна лексика сред диалектната лексика на Европа.
- *Социолингвистика* и етнография на речта. Кандидатката има принос за изясняването на специфични страни от речевото поведение на българите в Албания, като ги разглежда в съпоставка и с данни от цялата българската езикова територия. Изследва езиковата интерференция в речта на най-младите носители на български говори в Албания.
- Принос в проучването и издаването на писмени паметници и на документи с диалектен характер на езика (ръкопис на К. Миладинов; документи за езика на с. Бобошица).
- Доказва чрез събрани нови диалектни материали несъстоятелността на тезата за съществуването на „помашки език“ и „помашка нация“.
- Принос в съпоставителното изследване на славянски, балкански и други езици на диалектно равнище.

Кандидатката има представени общо 99 публикации, 50 участия в различни научни форуми; 5 научно-популярни публикации и 25 участия в радио- и телевизионни предавания. Забелязани са 8 цитирания в чужди издания, 73 – в български и са публикувани 8 рецензии за нейни трудове.

Доц. Антонова отделя време и сили да предава придобитите знания на следовници, а също и да преподава български език на студенти – в Албания, Косово. Водила е курс лекции по български език за студенти от Франция, както и курсове за кандидат-студенти от български произход в Република Косово, организирани и финансирани от МОН. В момента е ръководител на един докторант. Тя е търсен и ценен учен при изработването на експертни становища за МОН, МВнР, Министерски съвет, Агенцията за българите в чужбина. Участва в комисии по оценяване на учебници по български език.

Кандидатката е участвала в множество проекти. Тя е ръководител на четири проекта, два от които международни. Един от тях „Български диалектен речник. Словник“ е спечелил награда от НФНИ към МОН.

Доц. Л. Антонова е член е на международни и наши научни организации: Комисията по диалектология към Международния комитет на славистите и на Международния комитет на Европейския лингвистичен атлас.

Всички посочени тук данни, които безспорно свидетелстват за голяма по обем, разностранна и с високо качество научна и експертна дейност, ми дават основание да гласувам с убеждение доц. д-р Лучия Стефанова Антонова-Василева да заеме академичната длъжност „професор“ в Секцията за българска диалектология и лингвистична география в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“.

5. 05. 2017 г.

Рецензент:

